

مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران
شهرداری تهران

Tehran Geographic Information Center
(Municipality of Tehran)

گروه پژوهشی جهان ایرانی
(مرکز ملی پژوهشهای علمی - دانشگاه پاریس ۳ سوربن نو - موسسه
و تمدن های شرق - پژوهشکده کاربردی تحمیلات عالی ملی زبان ۱۸)

Monde Iranien
(CNRS, Université Paris III Sorbonne Nouvelle, INALCO EPHE)

اطلس کلانشهر تهران

ATLAS de TÉHÉRAN MÉTROPOLE

ATLAS OF TEHRAN METROPOLIS

سرزمین و مردم

LA TERRE ET LES HOMMES

LAND AND PEOPLE

تهران ۱۳۸۴ / Téhéran / Tehran 2005

حبیبی، محسن، ۱۳۲۶-

اطلس کلانشهر تهران = Atlas of Tehran Metropolis / مولفان محسن حبیبی، برنارد هورکاد؛
مدیر طرح شهریار زرین؛ مجری طرح مسرت امیرابراهیمی؛ سرپرست طرح محمدحسن موسوی زاده. - تهران: شرکت
پردازش و برنامه ریزی شهری، ۱۳۸۴.
218/۲۱۸ و E75 و F79 ص: مصور، نقشه، جدول، نمودار. - (سرزمین و مردم = Land and People: ۱)
ISBN: 964- 7943- 46- 6

فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیپا
شماره گذاری هر صفحه به دو خط فارسی و لاتین می باشد.
کتابنامه: ص. ۲۱۵ - ۲۱۸.

۱- تهران - نقشه ها. الف. هورکاد، برنارد، ۱۹۴۶- م. Hourcade, Bernard. ب. امیرابراهیمی، مسرت مجری طرح. ج.
مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران. د. شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری. ه. عنوان
۶ الف ح/۲۲۲/۱۳۲۲- ح
۹۱۲/۵۵۱۲۲۲
کتابخانه ملی ایران
۵۷۹۱-۸۴ م

اطلس کلانشهر تهران Atlas of Tehran Metropolis Atlas de Téhéran métropole

مؤلفان سید محسن حبیبی برنارد هورکاد
استاد شهرسازی دانشگاه تهران جغرافیدان، استاد پژوهش مرکز ملی پژوهشهای علمی، پاریس

مدیر طرح شهریار زرین، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران
مجری طرح مسرت امیر ابراهیمی، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران
سرپرست طرح محمدحسن موسوی زاده، مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران

این اطلس با همکاری نهادهای زیر تهیه شده است:

مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران (شهرداری تهران)
www.tehran-gis.com gtatlas@tehran-gis.com

جهان ایرانی (مرکز ملی پژوهشهای علمی- دانشگاه پاریس ۳ سوربن نو- موسسه ملی زبان ها و تمدن های شرق- پژوهشگاه کاربردی، تحصیلات عالی)
iran@ivry.cnrs.fr www.ivry.cnrs.fr/iran

شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری (شهرداری تهران)
تهران، خیابان اقدسیه، شماره ۴۰، کد پستی: ۱۹۵۷۹-۵۳۳۳۴
تلفن: ۲۲۹ ۶۹۶۹، نمابر: ۲۲۹ ۵۸۹۸، صندوق پستی: ۱۹۵۷۵-۵۹۷
www.tehran-gis.com gtatlas@tehran-gis.com

چاپ اول، ۱۳۸۴
۳۰۰۰ نسخه

شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری
لیتوگرافی: خاور میانه چاپ: صنوبر صحافی: سپیدار
صنایع فرهنگی ایران (هادی نوید)
۹۶۴-۷۹۴۳-۴۶-۶

ناشر
نوبت چاپ
شمارگان
صفحه آرایی
امور فنی
مدیریت فنی
شابک

Printed in Iran

همه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است.

همکاران طرح

مدیر مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران

سیدمهدی معینی

شورای علمی-اجرایی

سیدمحسن حبیبی

مؤلف

مؤلف

مدیر طرح

مجری طرح

سرپرست طرح

برنارد هورکاد

شهریار زرین

مسرت امیرابراهیمی

محمدحسن موسویزاده

بانک اطلاعاتی

همایون رودبند

آرزو برزگری

شرکت کاوریانه (روزبه شهرستانی)

هوبرت مازورک، IRD

فوقو امه‌ته‌په

گردآوری اطلاعات

ورود اطلاعات

آماده سازی اطلاعات

نرم افزار (کابرال)، مونته بولیه

مطالعات آماری، پاریس

کلیه متون فارسی و فرانسه این اثر به تأیید مؤلفین رسیده است.

ترجمه

مسرت امیرابراهیمی و محمدهادی خلیل‌نژادی (فرانسه-فارسی) ناصر بلیغ (فارسی-انگلیسی)

صفحه آرایی و اجرا

مجید بلوچ

طراح گرافیک

مشاور اجرا

رضا حسنعلیزاده

سوسن امیری

معصومه قنبری‌نژاد

کوروش زمانی

وحید یوسفی

پرستو محمدی

کنترل نقشه و ویرایش متن

شهریار زرین، محمدحسن موسویزاده، پروانه محمودی (متن فارسی)، فرشاد نوریان (متن انگلیسی)

عکس

شهریار زرین (بخش فارسی)، صنایع فرهنگی ایران (بخش فرانسه و انگلیسی)
مسئولیت انتشار عکس‌ها به عهده عکاسان می‌باشد.

سایت اینترنت

شرکت هترا تک (بهروز جمالی، علی ترکیان)

هماهنگی و امور اداری

مرجان جنیدی

هماهنگی اداری

شهناز بخشی

هماهنگی اداری

کریستین ریویر

هماهنگی اداری، پاریس

لیدا مقدم نژاد

تایپ

ندا کمبری

تایپ

و کارمندان مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران و گروه پژوهشی جهان ایرانی

فهرست مندرجات

۴۰	تقسیمات اداری استان تهران - ۱۳۷۵		
۴۳	تقسیمات اداری استان تهران - ۱۳۷۵	T 0114	عبارات با رنگ آبی اشاره به متن و عبارات با رنگ سیاه اشاره به نقشه دارد.
۴۴	شهرستانهای استان تهران - ۱۳۸۳	T 0115	همه تاریخ ها به هجری خورشیدی است، مگر آنکه با ه ق یا م. مشخص شده باشند.
۴۵	تقسیمات اداری شهر تهران - ۱۳۷۵		
۴۷	تقسیمات اداری شهر تهران - ۱۳۷۵	T 0116	T = تهران
۴۸	گوناگونی تقسیمات اداری تهران		M = استان تهران (متروپل)
۴۹	شرکت آب و فاضلاب تهران		I = ایران
۴۹	شرکت برق منطقه‌ای تهران	T 0117	
۴۹	شرکت گاز	T 0118	۱۰
۴۹	شرکت پست	T 0119	۱۱
۵۰	شرکت مخابرات	T 0120	۱۲
۵۰	اداره مالیات بر درآمد	T 0121	سخن شهردار
۵۰	سازمان ثبت احوال	T 0122	مقدمه ناشر
۵۰	بخش های ثبتی املاک	T 0123	اطلس کلانشهر تهران، اهداف و روشها
۵۱	سازمان ثبت اسناد و املاک	T 0124	
۵۱	سازمان تامین اجتماعی	T 0125	کتاب اول، سرزمین و مردم
۵۱	نیروی انتظامی	T 0126	کلانشهر تهران
۵۱	اداره کار و امور اجتماعی	T 0127	
۵۱		T 0128	
۵۴	فصل ۲ - تاریخ تهران		
۵۸	پیدایش یک کلانشهر		
۵۹	مراحل رشد تهران		
۶۰	محدوده های شهر تهران از دوره صفویه تا ۱۳۳۲	T 0201	فصل ۱ - سرزمین تهران
۶۱	تحول کالبدی شهر تهران	T 0202	سرزمین کلانشهر تهران
۶۱	یک سده رشد جمعیتی		۲۰
۶۳	رشد شهرهای منطقه تهران، ۱۳۴۵ تا ۱۳۷۵	I 0203	۲۱
۶۴	تهران در دوره قاجار		۲۲
۶۶	تهران در سال ۱۲۲۰ - نقشه برزین	T 0204	۲۳
۶۷	تهران در سال ۱۲۳۶ - نقشه کرشیش	T 0205	۲۴
۶۸	تهران در سال ۱۲۶۹ - نقشه عبدالغفار	T 0206	۲۵
۶۹	تهران در سده بیستم میلادی		۲۶
۷۲	نقشه خیابانهای جدید - ۱۳۱۶	T 0207	۲۷
۷۳	تهران در سال ۱۳۳۲: قبل از گسترش بزرگ	T 0208	۲۸
۷۴	طرح جامع تهران - ۱۳۴۷	T 0209	۲۹
۷۵	طرح حفظ و ساماندهی تهران - ۱۳۷۱	T 0210	۳۰
۷۸	جمعیت		۳۱
۷۹	پایتختی بزرگ در مقیاس ایران		۳۲
۸۱	جمعیت بسیار و تراکم کم		۳۳
	جمعیت تراکم	T/M 0301	۳۴
			۳۵
			۳۶
			۳۷
			۳۸
			۳۹
			۳۹

۱- نقشه ها و مطالب این فهرست شامل کتاب اول اطلس می باشد. نقشه ها و مطالب تکمیلی در سایت اینترنت اطلس تهران اضافه خواهد شد و به تدریج و در مراحل بعدی به صورت کتاب منتشر خواهد شد.

۱۲۲	T/M 0417	مهاجرت از استان های آذربایجان شرقی و اردبیل	۸۲	نسبت جنسی	
۱۲۳	T/M 0418	مهاجرت از استان های مازندران و گیلان	۸۳	T/M 0302	نسبت جنسی
۱۲۴	T/M 0419	مهاجرت از استان خراسان	۸۴	جوانان، بزرگسالان و سالمندان	
۱۲۵	T/M 0420	مهاجرت از استان اصفهان	۸۵	T/M 0303	میانگین سنی
		فصل ۵- اشتغال و فعالیت	۸۶	T/M 0304	کودکان و نوجوانان: ۰ تا ۱۴ سال
		اشتغال و فعالیت	۸۷	T/M 0305	بزرگسالان: ۱۵ تا ۶۴ سال
۱۲۸		فعالیت و گونه های اشتغال جمعیت	۸۸	T/M 0306	سالمندان: ۶۵ سال و بیشتر
۱۳۰	T/M 0501	جمعیت فعال	۸۹	T/M 0307	گونه شناسی گروه های سنی
۱۳۱	T/M 0502	زنان فعال	۹۰	بعد خانوار	
۱۳۲	T/M 0503	جمعیت غیر فعال با درآمد	۹۱	T/M 0308	بعد متوسط خانوار
۱۳۳	T/M 0504	جمعیت بیکار	۹۲	T/M 0309	خانوارهای تک نفره
۱۳۴	T/M 0505	مزد و حقوق بگیران بخش خصوصی	۹۳	T/M 0310	خانوارهای ۸ نفر و بیشتر
۱۳۵	T/M 0506	مزد و حقوق بگیران بخش عمومی	۹۴	وضعیت تأهل	
۱۳۶	T/M 0507	کارفرمایان (بخش خصوصی)	۹۵	T/M 0311	زنان متأهل
۱۳۷	T/M 0508	کارکنان مستقل	۹۶	T/M 0312	زنان متأهل ۱۰ تا ۱۹ ساله
۱۳۸		گروه های عمده فعالیت	۹۷	T/M 0313	جمعیت بی همسر در اثر طلاق و فوت همسر
۱۳۹	T/M 0509	شاغلان بخش کشاورزی	۹۸	گونه شناسی داده های جمعیتی	
۱۴۰	T/M 0510	شاغلان بخش صنعت و معدن	۹۹	T/M 0314	گونه شناسی داده های جمعیتی
۱۴۱	T/M 0511	شاغلان بخش خدمات			فصل ۴- مهاجرت
۱۴۲	T/M 0512	شاغلان بخش تجاری			جذابیت های پایتخت
۱۴۳	T/M 0513	شاغلان فعالیتهای صنعتی			۱۰۲
۱۴۴	T/M 0514	شاغلان فعالیتهای امور عمومی و دفاع و تامین اجتماعی	۱۰۴	منشا اجتماعی مهاجران	
۱۴۵	T/M 0515	شاغلان فعالیتهای آموزشی	۱۰۵	T/M 0401	جمعیت مهاجر، ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵
۱۴۶	T/M 0516	شاغلان فعالیتهای حمل و نقل و انبارداری و ارتباطات	۱۰۶	T/M 0402	مهاجران از مناطق شهری
۱۴۷	T/M 0517	شاغلان فعالیتهای ساختمانی	۱۰۷	T/M 0403	مهاجران از مناطق روستایی
۱۴۸	T/M 0518	شاغلان فعالیتهای مالی	۱۰۸	T/M 0404	نسبت مهاجران شهری به روستایی
۱۴۹	T/M 0519	شاغلان فعالیتهای بهداشتی	۱۰۹	T/M 0405	مهاجران ۱۹ تا ۲۰ سال
۱۵۰	T/M 0520	شاغلان فعالیتهای مستغلات و کار و کسب	۱۱۰	T/M 0406	مهاجران ۲۰ تا ۳۹ ساله
۱۵۱	T/M 0121	گونه شناسی اشتغال و فعالیتهای	۱۱۱	T/M 0407	نسبت جنسی مهاجران
۱۵۲		گونه شناسی اشتغال و فعالیتهای	۱۱۲	مبدأ جغرافیایی مهاجران	
۱۵۳		گونه شناسی اشتغال و فعالیتهای	۱۱۵	I 0408	مهاجران وارد شده به شهر تهران، ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵
		فصل ۶- آموزش	۱۱۶	I 0409	مهاجران وارد شده به شهرستان کرج، ۱۳۶۵ تا ۱۳۷۵
		سواد و سطح تحصیلات		I 0410	مهاجران وارد شده به استان تهران به جز شهر تهران و کرج
۱۵۶	T/M 0601	با سوادان ۶ ساله و بیشتر	۱۱۶	I 0411	محل تولد جمعیت استان مرکزی در سال ۱۳۵۵
۱۵۸	T/M 0602	باسوادان ۶ تا ۲۴ ساله	۱۱۷	I 0412	تفاوت نرخ های مهاجرت به استان تهران در دوره های ۵۵ تا ۶۵ و ۶۵ تا ۷۵
۱۵۹	T/M 0603	باسوادان ۲۵ تا ۶۴ ساله	۱۱۷	T/M 0413	مهاجرت درون استانی
۱۶۰	T/M 0604	باسوادان ۶۵ ساله و بیشتر	۱۱۸	T/M 0414	مهاجرت برون استانی
۱۶۱	T/M 0605	نسبت جنسی باسوادان	۱۱۹	M 0415	مهاجرت درون شهرستانی
۱۶۲		مدارس و دانش آموزان تهران	۱۲۰	T/M 0416	مهاجرت از خارج از کشور
۱۶۴	T/M 0606	نسبت دانشجویان به جمعیت ۱۵ تا ۲۹ ساله	۱۲۱		
۱۶۵					

۱۹۰	خانوارهای با دو تا سه اتاق	T/M 0710	۱۶۶	مدارس غیر انتفاعی	T 0607
۱۹۱	خانوارهای با بیش از ۶ اتاق	T/M 0711	۱۶۶	مدارس دولتی	T 0608
۱۹۲	خانوارهای دارای برق	T/M 0712	۱۶۷	تعداد نوبت در روز مدارس	T 0609
۱۹۳	خانوارهای دارای گاز لوله کشی	T/M 0713	۱۶۷	نسبت جنسی دانش آموزان (کلیه سطوح)	T 0610
۱۹۴	خانوارهای دارای آب لوله کشی	T/M 0714	۱۶۸	سطح تحصیلات جمعیت غیر محصل	
۱۹۵	خانوارهای دارای حرارت مرکزی	T/M 0715	۱۶۹	جمعیت غیر محصل با تحصیلات ابتدایی	T/M 0611
۱۹۶	خانوارهای دارای کولر	T/M 0716	۱۷۰	جمعیت غیر محصل با تحصیلات راهنمایی	T/M 0612
۱۹۷	خانوارهای دارای تلفن	T/M 0717	۱۷۱	جمعیت غیر محصل با تحصیلات دبیرستانی	T/M 0613
۱۹۸	خانوارهای دارای حمام و آشپزخانه	T/M 0718	۱۷۲	جمعیت غیر محصل با تحصیلات دانشگاهی	T/M 0614
۱۹۹	نحوه تصرف مسکن		۱۷۳	نسبت جنسی جمعیت غیر محصل با مدرک دانشگاهی	T/M 0615
۲۰۰	خانوارهای مالک عرصه و اعیان	T/M 0719	۱۷۴	گونه شناسی آموزش	
۲۰۱	خانوارهای مالک اعیان	T/M 0720	۱۷۵	گونه شناسی داده های آموزشی	T/M 0616
۲۰۲	خانوارهای اجاره نشین	T/M 0721			
۲۰۳	خانوارهای ساکن خانه های سازمانی	T/M 0722			
۲۰۴	گونه شناسی ویژگیهای مسکن		۱۷۸	همگونی و تنوع ویژگیهای مسکن	
۲۰۵	گونه شناسی ویژگیهای مسکن	T/M 0723	۱۷۹	از آخر تا بتن	
			۱۸۰	واحدهای مسکونی ساخته شده قبل از ۱۳۴۵	T/M 0701
	فصل ۸- نتیجه گیری: قلمروهای مردم تهران		۱۸۱	واحدهای مسکونی ساخته شده بین ۱۳۴۵ تا ۱۳۵۴	T/M 0702
۲۰۸	قلمروهای مردم تهران		۱۸۲	واحدهای مسکونی ساخته شده بین ۱۳۵۵ تا ۱۳۶۴	T/M 0703
۲۱۰	گونه شناسی تمام داده های نفوس و مسکن	T 0801	۱۸۳	واحدهای مسکونی ساخته شده بین ۱۳۷۰ تا ۱۳۷۵	T/M 0704
۲۱۱	گونه شناسی تمام داده های نفوس و مسکن	M 0801	۱۸۴	واحدهای مسکونی ساخته شده با بتن مسلح	T/M 0705
۲۱۲	تعاریف و مفاهیم		۱۸۵	واحدهای مسکونی ساخته شده با اسکلت فلزی	T/M 0706
۲۱۵	کتابشناسی و منابع		۱۸۶	واحدهای مسکونی ساخته شده با مصالح نیمه مقاوم	T/M 0707
EI	بخش انگلیسی		۱۸۷	واحدهای مسکونی ساخته شده با مصالح کم مقاومت	T/M 0708
FI	بخش فرانسه		۱۸۸	تجهیزات واحدهای مسکونی	
			۱۸۹	خانوارهای با یک اتاق	T/M 0709

سخن
شهردار

شهر تهران با حدود ۷۰۰ کیلومتر مربع وسعت و جمعیتی معادل ۷/۱۵ میلیون نفر، یکی از کلانشهرهای امروز جهان است. شهر تهران همچون دیگر کلانشهرها با فرصت‌ها و تهدیدهای متفاوت و پیچیده تری نسبت به شهرهای متعارف روبروست. فرصت‌ها و تهدیدهایی که ناشی از تمرکز و تحرک نیروهای مولد، کنشگران اجتماعی، مناسبات تحول یافته اجتماعی و ویژگی‌های کالبدی و فضایی کلانشهر است.

اطلس کلانشهر تهران، ویژگیهای اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی را از زبان آمار به قالب نقشه در آورده است و با این کار از یک سو دریافت این ویژگی‌ها را تسهیل نموده و از سوی دیگر تأثیر متقابل مولفه‌های فوق را با مشاهده توأمان نقشه‌ها نشان داده است و به این ترتیب به ابزار بسیار مفیدی برای شناسایی هر چه بیشتر ابعاد مختلف شهر تهران، برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهری تبدیل شده است. این اطلس نه فقط برای مدیران، مسئولان و متخصصان، بلکه برای همه شهروندان تهرانی نیز قابل استفاده خواهد بود و آنها فرصت می‌یابند تا شهر خود را بهتر بشناسند.

در اینجا از نویسندگان اطلس، اعضای هیئت مدیره و مدیرعامل شرکت پردازش و برنامه‌ریزی شهری و همچنین ریاست و کارشناسان مرکز آمار ایران، مرکز پژوهشهای علمی فرانسه و گروه پژوهشی جهان ایرانی در فرانسه که تهیه و انتشار اولین اطلس کلانشهر تهران را به انجام رساندند، تشکر می‌نمایم. افراد و مؤسسات گوناگون دیگری نیز با ارائه آمار و خدمات تخصصی به تهیه این اطلس کمک کرده‌اند که از همه آنها سپاسگزاری می‌شود.

بی‌شک این مجموعه باید در طول زمان و با استفاده از نظرهای انتقادی و اصلاحی صاحب نظران، ارتقای کمی و کیفی یابد و به عنوان نهادی دائمی در فرایند برنامه‌ریزی، طراحی و مدیریت شهر تهران مورد توجه قرار گیرد. امید است بزودی شاهد انتشار بچاپ‌های جدید اطلس همراه با اطلاعات تازه و به روز شده در اشکال متنوع چاپی و الکترونیکی باشیم.

محمود احمدی نژاد
شهردار تهران

مقدمه ناشر

مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران (شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری)، مفتخر است که موفق به انتشار اولین اطلس اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و شهرسازی تهران شده است. اهمیت وجود چنین اطلسی در تصمیم گیری های کلان و موضوعی شهری وقتی بیشتر نمایان می شود که دریابیم مدیران و دست اندرکاران توسعه و برنامه ریزی شهر تهران بدون داشتن چشم انداز و برنامه مشترک، اقدامات خود را پیش می برند. اطلس کلانشهر تهران بر آن است که بتواند در شناسایی شهر تهران، متکی بر آمار رسمی، هماهنگی در بین مخاطبان خود ایجاد کند.

این کار در چارچوب یک همکاری علمی بین المللی توسط متخصصین ایرانی و فرانسوی انجام شده است و اطلاعات شهر و استان تهران را ارائه می دهد، اما در عین حال شیوه تحلیل جغرافیایی برای نمایش ویژگی ها و پویایی های بنیادین پایتخت را نیز مطرح کرده است. این اطلس میتواند دستمایه مطالعات تکمیلی و تفصیلی در حوزه های متنوع توسط محققان و متخصصان مربوطه باشد.

کاربرد دیگر این اطلس شناساندن شهر در ابعاد گوناگون آن به شهروندان تهرانی است. ساکنان تهران با شناخت بیشتر از شهر، محل کار و زندگی خود در ارتقای کیفی و کمی سطح رابطه خود با شهر تاثیر خواهند گذاشت.

اکنون شهر تهران همچون دیگر شهرهای بزرگ جهان دارای یک اطلس است. هر چند که در ابتدای راهیم، ولی طولانی ترین راهها نیز با گام اول شروع می شود. اولین جلد از این اطلس با عنوان سرزمین و مردم به طور عمده متکی بر اطلاعات سرشماری سراسری سال ۱۳۷۵ مرکز آمار ایران است. تلاش می شود که در مجلدات بعدی موضوعات اقتصادی، شهرسازی و خدمات شهری، فرهنگ و اوقات فراغت، بهداشت و موضوعات دیگر مورد توجه قرار گیرد.

مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران از هر گونه اظهار نظر، پیشنهاد و انتقاد درباره این اطلس و چگونگی ادامه آن استقبال می کند و امیدوار است با انتشار مجلدات بعدی این اطلس علاوه بر اعمال نظرهای مفید، موضوعات بررسی شده را توسعه دهد و همواره بتواند از اطلاعات به روز و دقیق در ایجاد اطلسی جامع برای کلانشهر تهران استفاده کند.

سید مهدی معینی

مدیر عامل

مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران

(شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری)

اطلس کلانشهر تهران، اهداف و روشها

(۱۱۲ ناحیه شهرداری) و استان در مقیاس شهر (۲۵ شهر) و دهستان (۶۳ دهستان) مورد بررسی و تحلیل قرار گیرد. لذا در این اطلس هر متغیری بر حسب دو مقیاس و دو نقشه متفاوت برای شهر و استان نشان داده شده است. نقشه های فصل های مربوط به سرزمین و تاریخ بر حسب موضوع در مقیاس های متفاوتی بررسی شده اند.

اطلس کلانشهر تهران در ابتدای راه خود قرار دارد، بنابراین هنوز اطلس جامعی قلمداد نمی شود. جلد اول این اطلس شامل اطلاعات زیست محیطی و جغرافیایی، تاریخی، و ویژگیهای معنادر جمعیتی، مهاجرت، آموزش، فعالیت و مسکن تحت عنوان "سرزمین و مردم" منتشر شده است و در مراحل بعدی موضوعاتی مانند سطح زندگی، فرهنگ و جامعه، شهرسازی، تاسیسات، حمل و نقل و ارتباطات، اقتصاد شهری و تحولات و پویایی های شهری را در بر خواهد گرفت؛ و در این راه از تمامی منابع آماری موجود و قابل استفاده در ادارات و مراکز مختلف بهره خواهد برد. این اطلس همزمان بر روی سایت اینترنتی مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران منتشر خواهد شد.

طرح اطلس کلانشهر تهران بوسیله دو استاد دانشگاه، دکتر سید محسن حبیبی استاد شهرسازی دانشگاه تهران و رییس دانشکده هنرهای زیبای دانشگاه تهران و دکتر برنارد هورکاد جغرافی دان و استاد پژوهش در مرکز ملی پژوهشهای علمی فرانسه-CNRS و مدیر گروه پژوهشی جهان ایرانی (وابسته به مرکز ملی پژوهشهای علمی فرانسه، دانشگاه پاریس ۳ سوربن نو، موسسه ملی زبان ها و تمدن های شرق و پژوهشکده کاربردی تحصیلات عالی) شکل گرفت. اجرای این طرح در ایران و در مرکز اطلاعات جغرافیایی شهر تهران (شرکت پردازش و برنامه ریزی شهری- شهرداری تهران) و در چارچوب یک قرارداد همکاری بین دو نهاد ایرانی و فرانسوی صورت گرفته است. شورای علمی- اجرایی طرح علاوه بر دو مولف، شامل مهندس شهریار زرین (معمار)، دکتر مسرت امیرابراهیمی (جغرافی دان) و دکتر محمد حسن موسوی زاده بوده که در کلیه مراحل علمی، فنی و اجرایی، طرح را راهبری نموده است.

اطلس کلانشهر تهران کاری است پژوهشی که به تحلیل جغرافیایی ویژگی های شهروندان تهرانی، فعالیتها و تاسیسات شهر و منطقه تهران بزرگ می پردازد. با اینکه منطقه کلانشهر تهران با ۱۲ میلیون سکنه خود یکی از بزرگترین کلانشهرهای جهان به شمار می آید، ولی تاکنون پژوهش های جامعی در زمینه های تاریخی و جغرافیایی آن انجام نگرفته است و بنابراین شناخت کافی از منطقه تهران وجود ندارد. اطلس کلانشهر تهران بر آن است که به کمک پژوهش های تفصیلی جغرافیایی در مقیاس ناحیه و دهستان در مورد مشخصات جمعیتی، فرهنگی، اقتصادی و مسکن ساکنان منطقه تهران شناخت بهتری بدست دهد. این پژوهش هم شهر و هم منطقه تهران را پوشش می دهد زیرا امروزه امکان شناخت و درک تهران بدون در نظر گرفتن این امر که چه کسانی در اطراف آن زندگی و به آن رفت و آمد می نمایند وجود ندارد. این اطلس طرحی است که در عین حال هم پژوهشی و هم اجرایی است، و برای دانشگاهیان و شهرسازان نیز امکان مقایسه کلانشهر تهران با دیگر شهرهای بزرگ جهان برای درک بهتر ویژگی ها و روند رشد پایتخت را میسر می سازد. از سوی دیگر این اطلس مدیران شهری و مسئولان سیاسی منطقه تهران را بیش از هر زمان دیگر با مسائل و نیازهای شهروندان تهرانی آشنا می کند.

اصطلاح "کلانشهر تهران" که در اینجا مورد استفاده قرار گرفته است دارای هیچ گونه ارزش اجرایی و اداری نیست و تنها در معنای جغرافیایی آن به کار گرفته شده است و شامل شهر تهران منطبق بر محدوده رسمی شهرداری تهران و استان تهران می باشد. اطلاعات پایه این اطلس مبتنی بر نتایج سرشماری نفوس و مسکن سال ۱۳۷۵ و در دو مقیاس ناحیه شهرداری و دهستان وزارت کشور ارائه شده است. تا به حال پژوهش هایی در مقیاس شهرستان و منطقه شهرداری انجام گرفته است، اما این مقیاس برای ارائه یک نگرش واقع گرایانه از تهران بیش از حد کلی است. از سوی دیگر پردازش اطلاعات بر حسب بلوک های شهری (حدود ۳۵۰۰۰ بلوک در شهر تهران) و یا بر حسب آبادی (حدود ۱۸۹۰۰ آبادی در استان) می توانست اطلاعات بسیار جالبی ارائه کند ولی اینکار مستلزم جمع آوری و پردازش حجم بسیار زیادی از اطلاعات می بود که امکان آن در شروع کار اطلس اگر نه ناممکن که بسیار دشوار بود. بنابراین تصمیم گرفته شد شهر تهران در مقیاس ناحیه

اهداف و روشها

در اغلب شهرهای جهان از مدتها قبل تحقیقات پیشرفته جغرافیایی برای شناخت بیشتر و بررسی ویژگی های جمعیتی، فرهنگی، اجتماعی و یا اقتصادی و نیز تحولات شهری در زمینه مسکن و شهرسازی انجام شده است. درک عملکرد این مناطق بزرگ بسیار مشکل است و تحلیل آن ها مستلزم انجام بررسی های جغرافیایی تفصیلی در مقیاس های مختلف به منظور شناخت ویژگی ها، تحولات و مسائل مربوط به محله ها و مناطق مختلف مسکونی می باشد.

در این اطلس داده های آماری در مقیاس متوسط ناحیه برای شهر تهران و دهستان و شهر برای استان تهران مورد بررسی قرار گرفته اند تا ویژگی های اصلی و پویایی منطقه کلانشهری را بهتر به نمایش بگذارد. این اولین باری است که تهران و منطقه کلانشهری آن در چنین مقیاسی مورد مطالعه قرار می گیرند. شیوه های کارتوگرافی و آماری به کار گرفته شده برای تحلیل فضایی در این اطلس مانند کتاب "اطلس ایران" (پاریس ۱۹۹۸) میباشد.

اطلسی برای تهرانی ها

هدف اطلس کلانشهر تهران شناخت و شناساندن پایتخت ایران و هویت شهروندان آن است. بنابراین برای محققین، شهرسازان و مسئولین سیاسی که اداره کنندگان شهر هستند و همینطور زنان و مردانی که در تهران و منطقه اطراف آن زندگی می کنند بسیار مفید است. این اطلس در عین حالی که اطلس منطقه شهری تهران است، اطلس ساکنان آن نیز می باشد. بنابراین اطلس تهران، اطلس تهرانی ها نیز هست.

کاربرد علمی اطلس

دنای امروز، بیش از پیش در حال شهری شدن است. رشد تهران در یک منطق بین المللی شکل می گیرد که باید آن را شناخت و جایگاه و نقش پایتخت ایران را در آن معین نمود. شناخت جغرافیای اجتماعی، فرهنگی و شهری تهران برای شهرسازان، جغرافی دانان، جامعه شناسان و تاریخ دانان ضرورت دارد. با این شناخت آنان می توانند به مطالعه تطبیقی کلانشهر تهران با سایر کلانشهرهای شناخته شده جهان پرداخته و دگرگونی های شهری تهران را با آنها بسنجند. این پژوهش جغرافیایی بر منطقه شهری کلانشهر تهران به متخصصین شهرها امکان تبادل تجربیات و پاسخ گویی به مسائل مطرح در سایر شهرها را داده و آنان را قادر می سازد تا روش ها و سازوکارهای به کار رفته در سایر

شهرهای جهان را با شرایط تهران مقایسه و در صورت لزوم به کار برند.

کاربرد اطلس در شهرسازی

طرح جامع شهر تهران در سال ۱۳۴۷ و طرح ساماندهی تهران در سال ۱۳۷۰ توسعه تجهیزات و امکانات مورد نیاز کلانشهر و تحولات جامع پایتخت از جمله: بزرگ راه، فرودگاه، شهرک های جدید، مناطق صنعتی، فضای سبز و غیره را پیش بینی کرده بودند. روش های شهرسازی مدرن امروزه نیازمند انجام تحقیقات و پژوهش های دقیق تری است تا بتواند طرح های کلی را با نیازهای مردم محلات مختلف وفق دهد. بنابراین تحلیل های جغرافیایی و کارتوگرافیک تهران و منطقه شهری آن برای شناخت و ارائه پیشنهادات و گزینه های منطبق با وضعیت هر قسمت از شهر در مورد تاسیسات و امکانات اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، کالبدی و خدماتی (آب، تلفن، راه، فاضلاب ...) بکار گرفته می شود. اطلس در واقع ابزار لازمی، برای تبیین سیاست های شهرسازی در نقاط مختلف جهان به شمار می رود.

کاربرد اطلس در مدیریت شهری

برای کسانی که به امر مدیریت شهری و منطقه ای اشتغال دارند؛ این نوع تحلیل کارتوگرافیک داده های آماری اجازه می دهد تا دیدگاه کلی و دقیقی از مسائل داشته باشند و در نتیجه روند تصمیم گیری ها ساده تر شود. با این هدف، به کار گیری سامانه اطلاعات جغرافیایی (GIS) امکان مدیریت دقیقی از شهر را در مقیاس خرد (کوچه به کوچه) می دهد. با این دیدگاه از لحاظ روش شناسی اطلس به منزله کار اولیه و اساسی کاربرد GIS محسوب می شود.

کاربرد اطلس در اطلاع رسانی به شهروندان

اکثریت ساکنان منطقه کلانشهری تهران در پایتخت متولد نشده اند و یا فرزندان کسانی هستند که زاده دیگر نقاط ایران هستند. هویت ساکنان تهران بنابراین منحصر به فرد، جدید و در حال تحول دائمی است. هویت واقعی تهرانی ها و ویژگی های اجتماعی - فرهنگی آنها به خصوص در مورد محله های جدید اغلب بدرستی شناخته نشده و یا در نظر گرفته نشده است.

برای توسعه هماهنگ منطقه تهران، شناخت تاریخ گذشته و حال و همچنین تحولات محله هایی چون لويزان، گيشا، فرحزاد، عباس آباد و شهرهای پیرامونی چون کرج، اسلام شهر، ورامین، هشتگرد و مناطق روستایی پیرامون شهراختتاب ناپذیر است. در گذشته هر فردی از روستا و یا محل تولد خود شناخت کافی

نشان داده شده، و واقعیت های پویایی را ارائه داده است. این گونه-شناسی، امکان طرح مسائل مختلفی را می دهد و پویایی و گرایش های کلی را به نمایش می گذارد که لزوم انجام مطالعات عمیق تر و ظریفتر و به خصوص مطالعات میدانی را برای درک بهتر تهرانی ها محرز می نماید.

اطلس کلانشهر تهران تصویر جدیدی از تهران ارائه می نماید که با تصویر مرسوم آن بسیار متفاوت است. تضاد قدیمی شمال و جنوب البته از بین نرفته اما همزمان با وجود واقعیت "مرکز و پیرامون" به مراتب پیچیده تر از گذشته شده است. اکنون یک مرکز بزرگ شهری و مناطق پیرامونی جدیدی در مقیاس شهر تهران و نیز در حومه شهر که امروزه بیش از یک چهارم جمعیت پایتخت را به خود اختصاص می دهد شکل گرفته است. حومه های جدید تهران بسیار متنوع هستند و دیگر الزاما محل سکونت اقشار محروم جامعه به شمار نمی آیند. تحلیل های اولیه بر این تاکید دارند که برای شناخت واقعی مردم پایتخت و پویایی های این کلانشهر بزرگ راه زیادی باید طی شود. این طرح اولین قدم برای ایجاد یک بانک اطلاعات جغرافیایی برای شهر تهران و منطقه آن محسوب می شود که امکان شکل گیری یک سامانه اطلاعات جغرافیایی را برای منطقه تهران میسر می سازد.

۲۵ آذرماه ۱۳۸۳

مسرت امیر ابراهیمی

سید محسن حبیبی

شهریار زرین

محمد حسن موسوی زاده

برنارد هورکاد

داشت؛ این اطلس می تواند رابطه جدیدی بین شهروندان و محیط زیستشان برقرار کند تا بتوانند بگویند که "این محله، محله من است".

کارتوگرافی محدوده کلانشهر تهران

برای سهولت مقایسه در اطلس کلانشهر تهران هر داده آماری در یک صفحه با دو مقیاس تهیه شده که یک نقشه برای شهر تهران و یک نقشه برای استان تهران میباشد. ولی به خاطر تفاوتها و پراکندگی های فراوان بین تهران و منطقه شهری آن اغلب طبقه بندی های آماری مشابه یکدیگر نیستند. در این صورت رنگهای متفاوتی برای نمایش طبقه بندی های آماری تهران و استان در نظر گرفته می شود.

برای آسان نمودن درک نقشه ها، داده ها اغلب در کمتر از ۵ طبقه بندی آماری گروه بندی شده اند و محدوده های آنها فاقد اعشار و بصورت عدد گرد میباشد. نوع طبقه بندی آماری داده ها به صورت اتوماتیک با استفاده از نرم افزار کابرال صورت گرفته و پس از آن بوسیله مولفین مورد بررسی دوباره قرار گرفته تا مهمترین ویژگی های هر نقشه برجسته شود. از نظر فنی، داده های آماری پایه ای ابتدا در نرم افزار اکسل (مایکروسافت) پردازش شده اند و سپس نقشه های اولیه و نوع طبقه بندی آماری داده ها توسط نرم افزار کابرال (نوشته شده بوسیله هوبرت مازورک مهندس کارتوگراف در موسسه تحقیقات برای توسعه، IRD مونت پاولیه) تهیه و سپس تحت نرم افزار Adobe Illustrator دوباره طراحی شده است. گاهی یک متغیر به دو صورت نسبی (درصد) و مطلق (مقدار) روی نقشه نشان داده شده که در این صورت از رنگ برای نمایش درصد و از دایره برای نمایش مقدار استفاده شده است.

نقشه های تلفیقی (سنتر)

تحلیل داده های مختلف هر کدام تصویری از پیچیدگی شهر و ساکنان آن می دهد اما این امر به خودی خود ویژگی های بنیادین که برای درک وضعیت و واقعیت کلانشهر لازم است را نشان نمی دهد. تحلیل عاملی (آنالیز فاکتوریل) امکان پردازش همزمان تعداد زیادی از متغیر ها را میسر می سازد و نشان می دهد که چگونه این متغیر ها می توانند بایکدیگر ترکیب شوند و هویت یک محله را بوجود آورند و یا چگونه جمعی از محله های مختلف دارای خصوصیات نزدیک به یکدیگر هستند.

برای هر فصل و به عنوان نتیجه گیری، با انجام تحلیل عاملی و تشکیل طبقه بندی متغیر های مختلف، گونه شناسی جدیدی